

Stiske učencev, ki ne izhajajo iz šolskega okolja

Nasilje v družini – kaj še lahko naredimo svetovalni delavci

INGRID KLEMENČIČ, Osnovna šola Simona Jenka Kranj
ingrid.klemencic@guest.arnes.si

● **Povzetek:** V prispevku razmišljam, kaj še lahko – poleg zakonsko določenega – naredimo šolski svetovalni delavci za otroka, ki je žrtev nasilja v družini. Čeprav je to področje zahtevno in v nas lahko pobudi jezo, strah ali občutek nemoči, imamo svetovalni delavci mnoga znanja, s katerimi lahko pomagamo otroku in mu tako sporočamo, da nam ni vseeno in da je šola zanj varen in prijazen prostor.

Ključne besede: nasilje v družini, pomoč otroku v šoli, opolnomočenje

Domestic violence – what else can counsellors do?

● **Abstract:** In this article I am considering what school counsellors can do, in addition to statutory provisions, for a child who is a victim of domestic violence. Although this is a complex field which can trigger anger, fear or a sense of helplessness, counsellors have many skills which can help the injured child. Thus we are able to send a message that we care and that the school is a safe and a friendly place to be in.

Key words: domestic violence, help your child in school, empowering

Uvod

Nasilje v družini zajema različne oblike in različno intenzivna ravnanja z različnimi posledicami. Zakon o preprečevanju nasilja v družini (v nadaljevanju ZPND) v prvem odstavku 3. člena pravi, da je nasilje v družini vsaka uporaba fizičnega, spolnega, psihičnega ali ekonomskega nasilja oziroma opustitev dolžne skrbi proti družinskemu članu ne glede na starost, spol ali katero koli drugo osebno okoliščino žrtve ali povzročiteljice oziroma povzročitelja nasilja. V 4. členu ZPND opredeljuje osebe, ki so deležne posebnega varstva in skrbi, med njimi na prvo mesto postavlja otroka.

Nasilje se pojavlja v različnih oblikah družin, tako v dvostarševskih družinah kot tudi pri neporočenih parih in v primeru samskih mater z otroki. Nasilni domovi običajno vključujejo otroke, ki so v nasilje vključeni posredno ali neposredno. V vseh primerih ima izpostavljenost nasilju na njihov razvoj slab vpliv, ki ga ne smemo zanemariti, tudi če gre »samo« za nasilje med partnerjema. K. Filipič (2002) je prepričana,

Če so v šoli dobri odnosi med učenci in strokovnimi delavci (razrednikom, učiteljem, svetovalnim delavcem idr.), ima otrok prostor, kjer lahko zaupa svojo stisko. Zagotovo pa največ znanja in ustreznih ravnanj ter podpore vsem vpletenim pričakujemo prav od svetovalnega delavca v šoli.

da se posledice nasilja med partnerjema pri otroku kažejo tudi zunaj doma. Po njenem mnenju zaradi nasilja v družinah prihaja tudi do agresivnega vedenja zunaj družine in drugih oblik deviantnega vedenja (prav tam). Vedenjske težave otroka so lahko tudi odsev drugih dejavnikov v nasilnih družinah: stresa, neprimerne vzgoje, pomanjkanja podpore v okolju.

»Nasilje v družini in nasilje v šoli/vrtcu se nam pogosto že intuitivno zdita nekaj tesno povezanega, ugotovitve številnih raziskav pa so le še potrdile te domneve.« (Muršič, 2012: 27) Zaposleni v vzgojno-izobraževalnih zavodih preživimo z otroki dnevno več ur in tako najprej in najpogosteje zaznavamo spremembe vedenja posameznika, nastale učne težave, otrokovo stisko ali morebitne poškodbe ter druge posledice, ki lahko nastanejo zaradi nasilja v družini. Če so v šoli dobri odnosi med učenci in strokovnimi delavci (razrednikom, učiteljem, svetovalnim delavcem idr.), ima otrok prostor, kjer lahko zaupa svojo stisko. Zagotovo pa največ znanja in ustreznih ravnanj ter podpore vsem vpletenim pričakujemo prav od svetovalnega delavca v šoli. Zato moramo poznati zakonodajo, imeti dovolj ustre-

nega znanja za prepoznavanje znakov nasilja v družini, za razumevanje dinamike in ravnanje v primeru družinskega nasilja ter biti strokovno usposobljeni za pomoč otroku.

Prepričana sem, da večina svetovalnih delavcev razmišlja in išče možnosti, kaj še lahko stori za učenca, učenko oziroma mladostnika, mladostnico (v nadaljevanju otroka) znotraj vzgojno-izobraževalnega zavoda. Odrasli smo dolžni pomagati otroku, ki doživlja nasilje. Pa ne le zato, ker nam tako narekuje zakon.

Otrok – žrtev nasilja v družini

Doživljanje nasilja v družini otroke zaznamuje s hudimi psihičnimi posledicami, ki se kažejo v njihovem vedenju, načinu komunikacije ter doživljanju sebe in drugih. D. Horvat (2008) pravi, da so otroci, ki so izkusili nasilje v lastnem domu, obremenjeni z občutki manjvrednosti, imajo slabo samopodobo, so nesamozavestni, ne zaupajo sebi in drugim, nimajo občut-

ka varnosti, počutijo se drugačne, zaznamovane, niso večji sproščene navezovanja stikov in vzpostavljanja odnosov. Posledice nasilja so lahko tudi depresija, motnje spanja (močenje postelje, nočne more), prehranjevalne motnje, različni strahovi, samodestruktivnost, vrstniško nasilje. Pečar (po Muršič, 2012: 28) je nasilje v

družini in v šoli povezal s tezo, da je dogajanje med učenci vedno odsev odnosov v njihovih družinah in da se »kultura bolečine« v šoli pri učencih reproducira iz ustvarjenih bolečin v družinah, od koder učenci izhajajo. Učenci naj bi to kulturo od doma prenašali v šolo z vso svojo domiselnostjo in ustvarjalnostjo. V tem smislu podlaga za nasilje med vrstniki nastaja že doma, v družini (prav tam).

Muršič (2012: 27) naniza nekaj relevantnih povezav med družino in vzgojno-izobraževalnim zavodom: nasilje v družini vpliva na otrokovo funkcioniranje v vzgojno-izobraževalnem zavodu (npr. prispeva k otrokovemu vpletanju v nasilje v šoli); nasilje v družinah učencev vpliva na življenje šole (na odnose, vzdušje, učinkovitost); do družinskega nasilja prihaja tudi v prostorih vzgojno-izobraževalnega zavoda in v neposredni okolici; odzivanje vzgojno-izobraževalnega zavoda na zaznane nasilje v družini vpliva na družino; odzivanje staršev na nasilje v vzgojno-izobraževalnem zavodu vpliva na vzgojno-izobraževalni zavod; starši so lahko nasilni do otroka v zvezi s šolskim uspehom ali vedenjem v šoli; do nasilja prihaja tudi v odnosu med

vzgojno-izobraževalnim zavodom in starši. Krog nasilja. Zato je še toliko bolj pomembna zgodnja prepoznavna nasilja, ki v družini lahko privede k zgodnejši in zato učinkovitejši pomoči otroku. Zgodnje posredovanje je eden najpomembnejših prispevkov pri prekinjanju kroga nasilja.

Šola neposredno ne doživlja nasilja v družini, ampak se sooča z njegovimi posledicami (Lešnik Mugnaioni, 2012: 162). Šola nasilje v družini torej doživlja posredno.

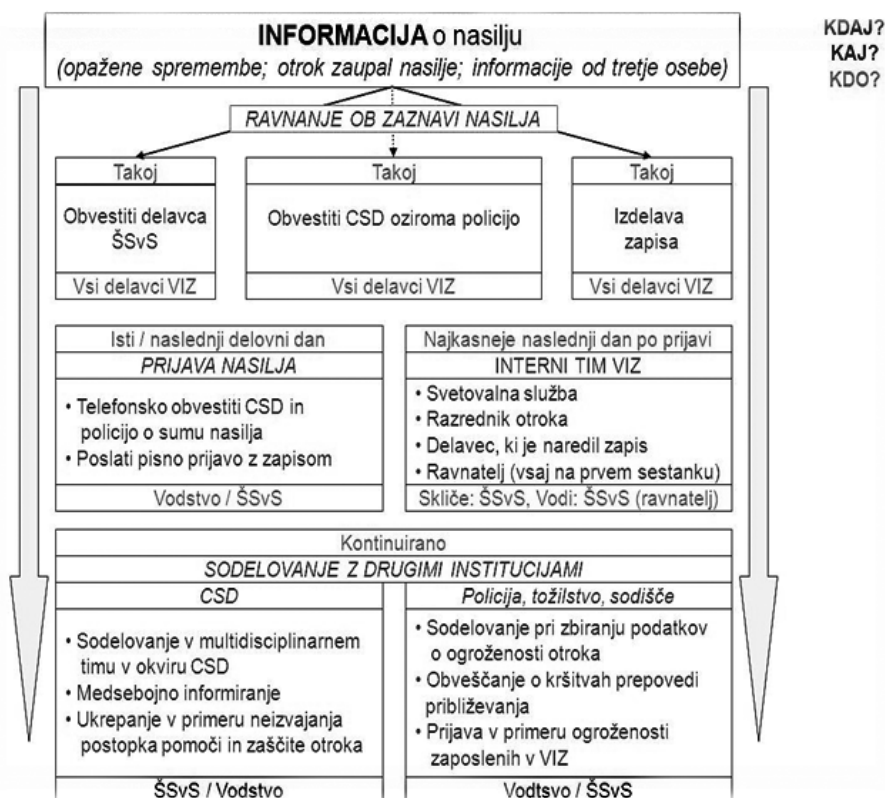
Z vedenji, ki se pojavijo pri otroku (kot npr. slaba samopodoba, pomanjkanje samozavesti, nezaupanje vase in do drugih, otrok nima občutka varnosti, ima slabše veščine navezovanja stikov in vzpostavljanja odnosov, agresivnost), se v šoli/vrtcu/zavodu soočajo najprej učitelji in nato svetovalni delavci. Delo z otrokom naj temelji na spremljanju vedenja, šolskega uspeha, učenju socialnih veščin ipd., saj na dogajanje v družini neposredno ne moremo vplivati.

Nasilje v družini in zakonodaja

Delovanje države (policije, sodišč, centrov za socialno delo, vzgojno-izobraževalnih zavodov) ne sme biti odvisno od subjektivnega ravnanja posameznika, temveč mora država s pravili preseči subjektivne ocene in omogočiti enako stopnjo pravne varnosti vsem (Filipčič, Klemenčič, 2011). ZPDN, ki ureja to področje in

je bil sprejet leta 2008, je prav gotovo poznan vsakemu zaposlenemu v vzgoji in izobraževanju, še posebno svetovalnim delavcem. Prav tako pravilnik o obravnavi nasilja v družini za vzgojno-izobraževalne zavode (v nadaljevanju pravilnik), ki je začel veljati leta 2010. Glavni namen pravilnika je določitev konkretnih nalog in korakov zaposlenih v vzgojno-izobraževalnih zavodih ter omogočanje, da je vsak otrok v vsakem vzgojno-izobraževalnem zavodu enako obravnavan. Tako ZPND kot pravilnik sta pomembna in dobrodošla pomoč za svetovalne delavce, ki se v vzgojno-izobraževalnih zavodih ukvarjamo s področjem nasilja v družini. Vzgojno-izobraževalni zavod ima namreč ključno vlogo pri odkrivanju suma nasilja v družini in za njegovo prijavo ustrezni instituciji. Z obvestilom drugih institucij o tem, da je otrok žrtev nasilja v družini, pomoč otroku bistveno razširimo in okrepimo. Prijava suma nasilja v družini je tako ključni korak šole. Če ne naredimo tega koraka, ne moremo ustrezno pomagati otroku in prekiniti kroga nasilja, v katerem se znajde. Če ne prijavimo suma nasilja v družini, ne glede na to, kako smo dobili informacijo o nasilju (pove otrok sam, opazimo spremembe v vedenju ali nam pove nekdo tretji), nasilje tiho podpiramo.

Že sam pravilnik (glej shemo) narekuje svetovalnemu delavcu prisotnost pri vseh korakih, ki so potrebni v postopku. Od svetovalnega delavca ne pričakujejo ustreznega delovanja le otrok, učitelji in vodstvo šole, temveč nam to nalogo narekuje tudi država, torej smo to dolžni narediti.

Grafični prikaz izdelali Janjušević, P. in Klemenčič, I. (2008).

Nikakor pa zapisane naloge v ZPND in pravilniku niso edino, kar v šoli še lahko naredimo za otroka. Zakonodaja ne more nadomestiti vseh znanj in kompetenc, ki jih imamo svetovalni delavci, še manj pa potreb predšolskih in šolskih otrok ter mladostnikov, ki jih opazi-

Če ne prijavimo suma nasilja v družini, ne glede na to, kako smo dobili informacijo o nasilju (pove otrok sam, opazimo spremembe v vedenju ali nam pove nekdo tretji), nasilje

Svetovalni pogovor(i) z otrokom

Otrok strokovnemu delavcu zaupa, da je žrtev nasilja. Opazimo pomembno spremembo v njegovem vedenju. O nasilju doma dobimo informacijo od nekoga tretjega. Takrat se navadno z otrokom pogovori prav svetovalni delavec, četudi je informacijo dobil učitelj. Na podlagi pogovora bomo tudi lažje oblikovali ustrezen zapis, ki

tiho podpiramo.

pravzaprav pomeni začetek procesa pomoči otroku in družini.

Tudi ko smo že napravili zapis suma nasilja v družini na podlagi otrokove pripovedi, še naprej omogočamo otroku svetovalne pogovore.

mo v vzgojno-izobraževalnem zavodu in so lastna vsakemu otroku. Če se držimo pravilnika, zadostimo črki zakona. Vendar pa v članku ne bomo govorili o formalnih korakih, ki so določeni v pravilniku, ampak bomo, kot je zapisano v uvodu, govorili o drugih, še bolj pomembnih oblikah pomoči, ki jih lahko otroku v šoli ponudi šolski svetovalni delavec. V iskanju mogočih pomoči bomo poskušali razmišljati čim bolj konkretno, poiskati in zapisati čim več možnosti, ki jih lahko svetovalni delavci dnevno ponudimo otroku tudi v času, ko teče postopek v institucijah zunaj šole (CSD, sodišče idr.) in se člani družine soočajo z velikimi spremembami.

Pri pogovoru z otrokom veljajo v veliki meri enaka pravila kot za pogovor z odraslo osebo; pogovor ima svoje faze in elemente, zahteva upoštevanje enakih splošnih načel svetovanja, enaki napotki veljajo za njegov začetek in konec. Je pa treba svetovalni pogovor z otrokom prilagoditi njegovi starosti, sposobnostim razumevanja in izražanja. Pri svetovalnem pogovoru z otrokom upoštevajmo štiri osnovna pravila:

Pomoč v šoli in pomoč drugih institucij v sodelovanju s šolo bo pomembna za otroka, ki doživlja nasilje v družini. Ustvari mu občutek razumevanja in varnosti. Učitelji in vzgojitelji tako postanemo odrasli, ki jim otrok zaupa in ki lahko spremenimo njegovo življenje (Filipčič, Klemenčič, 2011).

- otroku verjamemo,
- podpiramo ga v iskanju izhoda iz nasilnih razmer,
- ne dajemo receptov in nasvetov in
- ne obljublamo popolne rešitve (»vse bo v redu«).

Nasilje v družini in šolski svetovalni delavec: kaj še lahko naredimo za otroka

Šola ima na področju nasilja v družini v šolskem prostoru pomembno nalogo. Vpliv šole na psihosocialni razvoj otrok je očiten. Rutter in Kolvin (Pušnik, 1999) sta dokazala varovalni učinek dobre šolske izkušnje na otroke, ki živijo v neugodnih življenjskih razmerah.

Ko govorimo z otrokom, je še posebno pomembno, da ostanemo mirni in da mu damo občutek, da smo ga pripravljene poslušati. Pogosto se zgodi, da otrok o nasilju v družini težko govori. Sram ga je, prepričan je, da je za nastali položaj kriv sam. Ker ni bil »priden«, ni imel dovolj dobrih ocen, je starše razočaral in se zato prepirata ... Ne postanimo nemirni in nestrpni. Vzpostaviti in ohraniti zaupanje je pri otrocih izjemnega pomena. Pozorni bodimo na svojo držo. Le-ta naj bo odprta. Če je le mogoče, sedimo v isti višini kot otrok.

Najbolj aktivno vlogo imamo svetovalni delavci. To pričakujejo otrok, ravnatelj, sodelavci v šoli in sodelavci zunanjih institucij, ki se vključijo v proces. Če želimo z otrokom vzpostaviti ustrezen (zaupen in sodelovalen) odnos, se moramo pogovarjati z njim. Za pogovor z otrokom nas lahko zaprosi učitelj, starš in (manj pogosto) otrok sam. Lahko pa sami naredimo prvi korak in otroka povabimo na pogovor. Svetovalni pogovor nam odpira mnoga vrata pri načrtovanju pomoči.

Za pogovor z otrokom si vzemimo dovolj časa. Poslušajmo zbrano, ne prekinjajmo njegove pripovedi. Pripravimo prostor. Postavljajmo odprta vprašanja, s katerimi spodbujamo pripovedovanje. Namesto vprašalnice *zakaj* spodbudimo otroka, da nam o dogodku pripoveduje. Vprašalnica *zakaj* deluje na otroka kot zasiljanje, lahko ga razume tudi kot obtoževanje. Raje mu vprašanja in podvprašanja pomagajmo opisati njegov položaj in razčleniti njegovo čustveno doživljanje. Ponudimo mu široko paleto različnih čustev, tako prijetnih kot neprijetnih. Pomembno je, da otroke spodbudimo tudi pri doživljanju neprijetnih čustev, saj po navadi naletijo na nesprejetost in kritiko, če izrazijo

čustva, ki niso splošno sprejemljiva (Vanček, 2007: 127).

Ob tem velja poudariti, da svetovalni delavci lahko otroka v pogovorih in individualni (ali skupinski) obravnavi na različne načine »čustveno ozaveščamo«. Čustveno osveščen posameznik se, v primeru, da je sam žrtev nasilnega ravnanja, lažje sooči s položajem, če razume, da tisti, ki so se do njega vedli nasilno, ne morejo biti gospodarji njegovega čustvovanja (Muršič, Milivojevič, 2010: 31).

Ne obsojamo osebe, ampak dejanje povzročitelja nasilja. Otrok ima rad tudi tistega od staršev, ki je nasilen. Namesto »Tvoj oče je nasilnež« je bolje reči »To, kar počne tvoj oče, ni prav«. Otroku ne obljubljammo ničesar, česar ne moremo izpolniti. Povejmo pa mu, da smo mu na voljo, kadar nas potrebuje, ter da ga lahko podpremo v šoli in pri sodelovanju z institucijami, ki se bodo morebiti vključile v pomoč njemu in njegovi družini. Pomembno je, da otroku razložimo vlogo institucij, kot so center za socialno delo, policija in sodišče.

Pomoč pri učenju, šolskih obveznostih in vključevanju otroka v skupino vrstnikov

Načrt pomoči

Poskušajmo narediti načrt, kaj naj stori, če ponovno pride do nasilja - kako se lahko zaščiti, h komu se lahko zateče po pomoč (sosedje, sorodniki, prijatelji idr.). Pojasnimo mu, da lahko pokliče tudi policijo.

Načrt pomoči bomo oblikovali glede na težave, ki se pojavijo pri posamezniku. Te so lahko učne, vedenjske ali čustvene. Pogosto pa so kombinacija vseh.

Otroci, žrtve nasilja v družini, se težje zberejo pri učenju, pogosto dosegajo slabši uspeh v šoli in imajo težave z navezovanjem stikov z vrstniki. Empirične raziskave so pokazale, da otroci, ki so neposredne žrtve nasilja v družini (ali odraščajo v družini, v kateri eden od staršev izvaja nasilje nad drugim), pogosteje izvajajo nasilje nad vrstniki v šoli, prav tako pa so pogosteje žrtve vrstniškega nasilja (Baldry, 2003: 713-732). Slabši učni uspeh še dodatno ruši samopodobo otroka. Ko šola

podaja prijavo suma nasilja v družini, se pri njem povečata skrb in strah, interes za šolsko delo pa se zmanjša.

Vemo, da je pomembna naloga svetovalnega delavca tudi skrb, da je vzgojno-izobraževalni zavod za otroka varovalni dejavnik in da je svetovalni delavec vodja interne skupine za pomoč v šoli. Ena izmed nalog interne skupine je pripraviti načrt za učenca tudi za učno področje. Morda mu za določen čas zmanjšamo izobrazbene standarde na minimalne ali zahtevamo manj domačih nalog. V veliko pomoč otroku bo tudi dogovorjeno ocenjevanje. Če je otrokova pozornost slabša ali motena, se ne more zbrati, ga motijo dražljaji v okolici (razredu, skupini), prilagodimo sedežni red. Naj-

Otroku ne obljubljammo ničesar, česar ne moremo izpolniti. Povejmo pa mu, da smo mu na voljo, kadar nas potrebuje, ter da ga lahko podpremo v šoli in pri sodelovanju z institucijami, ki se bodo morebiti vključile v pomoč njemu in njegovi družini.

bolj uspešno bo učitelj usmerjal otrokovo pozornost, če bo ta sedel v njegovi bližini. Pomagajmo pri načrtovanju in organizaciji šolskega dela.

Ponudimo mu svoj čas in prostor, kjer se bo lahko učil. Prek učenja imamo možnost stkati zaupen odnos z otrokom. V individualni situaciji bo učenje lažje. Dogovorimo se za čas pred poukom ali po njem. Prostor svetovalnega delavca naj postane za otroka varen prostor, v katerega se lahko umakne tudi med poukom, če (ko) to potrebuje. Dogovorimo se z učitelji, da otroku ustvarjajo priložnosti za potrjevanje in uspeh, a ga hkrati ne izpostavljajo. Usklajeno delo učiteljskega zbora je velikega pomena za otroka. Svetovalni delavec mora prevzeti vlogo koordinatorja med njimi.

Ko se ukvarjamo z vrstniškim nasiljem, pomislimo tudi na možnost, da je nasilnež lahko žrtev družinskega nasilja. Poiščimo sprožilce njegovega vedenja. Tuje empirične raziskave so namreč pokazale, da so otroci, ki so neposredne žrtve nasilja v družini (ali odraščajo v družini, v kateri eden od staršev izvaja nasilje nad drugim), pogosteje nasilni nad vrstniki, prav tako so pogosteje žrtve vrstniškega nasilja (Filipčič, Klemenčič, 2011). V strokovnih knjižnicah je moč poiskati mnogo literature, v kateri najdemo različne oblike in načine dela s skupino v okviru razrednih ur. Če bomo v šolskem prostoru zavzeli ničelno toleranco do nasilja med vrstniki in se usklajeno (dogovorjeno) odzivali na tovrstno nasilje, ga preprečevali v največji mogoči meri (dežurstvo na hodnikih, pozornost do »skritih« koticov v šoli ipd.), bomo za otroke najbolj ustrezen »model«. >

Otroci, ki so žrtve nasilja v družini, imajo pogosto vedenjske težave, ki se kažejo v izvrševanju kaznivih dejanj tudi potem, ko odrastejo. Povezava med zlorabo v otroštvu in izvrševanjem kaznivih dejanj je bila empirično dokazana v številnih ameriških raziskavah (Filipčič, Klemenčič, 2011).¹ Prav tako se otroci, ki so žrtve nasilja v družini, po spoznanjih teorije socialnega učenja »naučijo« na stres v družini odzivati z nasiljem, zviša se jim toleranca za nasilje, sprejmejo nasilno vedenje moških kot primeren vzorec vedenja v partnerskih odnosih, vzgojo z nasiljem pa kot ustrezno vzgojno metodo - nasilje v družini se prenaša z ene generacije na drugo (prav tam: 7).

V vzgojno-izobraževalnih zavodih lahko oblikujemo vedenjski model pomoči, ki bo usmerjen v spremin-

Otroci, ki so žrtve nasilja v družini, imajo pogosto vedenjske težave, ki se kažejo v izvrševanju kaznivih dejanj tudi potem, ko odrastejo. Povezava med zlorabo v otroštvu in izvrševanjem kaznivih dejanj je bila empirično dokazana v številnih ameriških raziskavah.

janje neustreznega ali motečega vedenja otroka. Janjušević in Pulec Lah pravita (2011), da je vedenje o tem, zakaj učenec v določenih okoliščinah izvaja določeno vedenje (funkcija vedenja) podlaga za učinkovit in individualiziran program pomoči. Učenec bo neustrezno vedenje spremenil oziroma nadomestil z ustreznim takrat, ko bo uvidel, da lahko s socialno bolj sprejemljivim odzivom pride do prav takšnega ali še boljšega rezultata. Ker v prispevku govorimo o otrocih, ki so žrtve nasilja v družini, nam je sprožilec (A v shemi A-B-C)² vedenja torej poznan in ga neposredno ne moremo spreminjati (ne moremo neposredno spreminjati funkcioniranje družine). Zato se bomo v načrtovanju pomoči osredinili na prilagajanje oziroma spreminjanje posledic oziroma odzivov na vedenje (C v shemi A-B-C). Spreminjanje posledic, ki sledijo vedenju, je pomembna komponenta. Stremeli bomo k krepitvi zelenega vedenja in izzvenevanju neprimerne vedenja. Tu so, po mnenju Janjuševića in S. Pulec Lah (prav tam: 267), predvsem uporabne pohvale in spodbudne informacije ob uporabi ustreznega vedenja.

Nič manj pomembna ni uporaba nadomestnih vedenj, pri čemer bomo poiskali obliko oziroma vedenje, ki bo

za otroka izpolnjevalo enako funkcijo kot prej nezaželeno vedenje (npr. dobiti pozornost od učitelja ali vrstnikov, se izogniti določeni šolski nalogi, sporočiti, da mu je težko).

Ponudimo otroku učenje učinkovitih komunikacijskih in socialnih veščin. Velika vrednost in prednost je, da posameznika lahko učimo v vrstniški skupini/razredu in ga tako ne izločamo. Ne zanemarimo namreč dejstva, da doživljanje nasilja v družini otroka zaznamuje s psihičnimi posledicami, ki se kažejo tudi v njegovem komuniciranju ter doživljanju sebe in drugih.

Raziskujmo z otrokom, kam se lahko vključi v popoldanskem času - morda imamo na šoli interesne dejavnosti. Tako bomo ne le skrajšali čas, ki ga sicer preživi doma, temveč tudi iskali interesna in močna področja, na katerih se lahko uveljavi, sprosti in gradi ustrezno samopodobo.

Sodelujmo z multidisciplinarnim timom; usklajeno delovanje vseh institucij poveča možnost čim bolj uspešno razrešene težave.

Učenje strategij reševanja konfliktov

Družina je tudi poligon učenja življenja z drugimi ter hkrati uveljavljanja svojih potreb in reševanja konfliktnih situacij (Martinšek, 2012, po Kempler, 1985). To znanje je navadno šibkejše pri otroku, ki živi v družini, v kateri je prisotno nasilje.

Muršič in Brvar (Muršič, 2012, po Muršič, Brvar, 2010) v raziskavi Inštituta za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani ugotavljata, da imajo tako žrtve kot povzročitelji nasilja slabše razvite socialne in emocionalne kompetence in neustrezno interpretirajo socialne situacije. Učimo otroka socialnih veščin. Velika prednost in možnost svetovalnega delavca je, da vstopi v razred. Razredne ure z določenim ciljem so možnost za posameznega učenca in za njegove vrstnike. Z vstopom v skupino se bomo izognili neposrednemu izpostavljanju otroka. Že v prejšnjem poglavju smo zapisali, da žrtev kaže stisko z različnimi oblikami vedenja, tudi z nasiljem do vrstnikov. Pogosto prihaja v konfliktne

¹ Za ponazoritev te povezave, imenovane tudi »krog nasilja«, navedimo le eno ugotovitev:

Statistike socialnih služb v ZDA kažejo, da so 4 % otrok žrtve različnih zlorab v družini. Med mladoletnimi storilci kaznivih dejanj je bilo žrtev nasilja v družini 66 % fantov in 39 % deklet.

² Vedenje si lahko v najbolj bazični obliki zamislimo kot sosledje A-B-C, pri čemer je A predhodnik vedenja, B je vedenje, C pa so posledice, ki sledijo določenemu vedenju.

položaje. Ponudimo možnost, da se nauči(jo), kako jih reševati na ustrežnejši način.

Tehnika reševanja problemov je še ena od mogočih pomoči. Cilj tehnike ni samo v tem, da posameznik reši konkretno težavo, temveč da se usposobi za uspešno reševanje mogočih težav v prihodnje. Koraki reševanja problemov so znani že vnaprej, učenec jih po istem principu uporablja pri reševanju vsake težave. Raziskave kažejo (Pastirk, 2004), da obstaja pet glavnih operacij za uspešno reševanje problemov: splošna orientacija, definiranje in formuliranje problemov, iskanje več mogočih rešitev, odločanje o najboljši rešitvi, preverjanje izbrane rešitve.

Pastirk, ki izhaja iz sheme Muesera (1997), tehniko reševanja problemov izpelje po korakih:

1. korak: opredelimo problem (otrok se bo učil prepoznati problem in ga definirati);
2. korak: uporabimo metodo nevihte možganov (angl. brainstorming), da pridobimo čim več mogočih rešitev (uči se pristopiti k problemu, ga pogledati z različnih zornih kotov);
3. korak: prepoznavamo prednosti in pomanjkljivosti mogočih rešitev (uči se presojsati);
4. korak: izberemo najustreznejšo izmed rešitev ali njihovo kombinacijo (uči se izbirati);
5. korak: načrtujemo izpeljavo naloge - izbrane rešitve (uči se načrtovati);
6. korak: po opravljeni nalogi pregledamo uspešnost rešitve (uči se oceniti se in se pohvaliti).

Ta način nam torej omogoča, da posameznik prepozna, kje je problem, in zanj sprejme odgovornost. Prav tako omogoča, da učenec spozna množico mogočih rešitev in prav tako sprejme odgovornost za izbiro in izpeljavo izbrane rešitve. Na prvi pogled morda ni videti neposredne povezave med tehniko reševanja problemov in nasiljem, ki ga doživlja otrok. Če izhajam iz svojih izkušenj, pa ocenjujem, da se z učenjem omenjene tehnike otrok sčasoma lažje sooča tako s problemi, ki so posledica družinskih razmer, kot tudi z vedenji, s katerimi lahko povzročita nove konfliktna situacije. Menim, da je tehnika ustrezen način opolnomočenja posameznika. Pri mlajšem otroku uporabimo igre vlog; s to tehniko ga bomo naučili, kako se postaviti zase in kaj narediti, če bo ponovno izpostavljen nasilju v družini.

Preventiva

Preventiva je eden od pomembnih dejavnikov za omejevanje nasilja v družini ali bolj natančno za učenje otrok, kako ravnati, če se znajdejo v takšnem položaju.

Pri preventivnih dejavnostih se bodo otroci naučili, da imajo pravico do varnega otroštva in da do nasilja ne sme priti. Na področju preventive imamo šole velik potencial.

Pogovor s starši

Pogovor s starši prepustimo centru za socialno delo ali policiji. Če pa pridejo v šolo po pomoč, predvsem če je to tisti od staršev, ki otroku daje varnost, poiščimo skupaj z njim rešitve, kaj še lahko naredimo za otroka. Predstavimo mu načrt pomoči v šoli in ga vključimo v delo z otrokom na šolskem področju. Če bomo podprli starša, bomo posredno prav tako pomagali otroku.

Svetovalni delavec kot svetovalec sodelavcem in sooblikovalec šolske kulture

Obnavna nasilja v družini je, izhajajoč že iz zakonodaje, za šolo velik izziv. Še posebno velik izziv pome-

Pri mlajšem otroku uporabimo igre vlog; s to tehniko ga bomo naučili, kako se postaviti zase in kaj narediti, če bo ponovno izpostavljen nasilju v družini.

ni za svetovalnega delavca, ker se pričakuje, da ima ta specifična znanja in kompetence. Lešnik Mugnaioni meni (2012: 164), da mora šola, če želi slediti zakonodaji in predvsem strokovno delati z otrokom, ki je žrtev nasilja v družini, v prvi vrsti spremeniti odnos do problema in za njegovo reševanje sprejeti odgovornost. Spremeniti mora svoj pogled na nasilje, družino, zlorabo moči in na dinamiko nasilja v partnerskih in družinskih odnosih. Da bi učitelj zaznal nasilje, mora pridobiti nova znanja. Predvsem pa je pomembno, da si delavci šole v primeru nasilja v družini medsebojno zaupajo, sodelujejo in se podpirajo, pripravijo usklajen načrt pomoči za otroka, delujejo timsko, kar predpostavlja tudi pravilnik o obravnavi nasilja v družini za vzgojno-izobraževalne zavode. Prav tu so velika pričakovanja učiteljev in vodstva do svetovalnega delavca. Obravnava nasilja v družini je za šolo priložnost, da razvije kulturo (Lešnik Mugnaioni, 2012: 164-165):

- empatije do otroka, ki ima izkušnjo z nasiljem v družini,
- razumevanja posledic nasilja pri otroku,
- medsebojnega zaupanja v znanje, kompetence in odgovornosti svetovalne službe, učiteljev in vodstva šole,
- psihosocialne in organizacijske podpore svetovalnemu delavcu ali učitelju, ki se je izpostavil s prijavo suma nasilja,

- skupne odgovornosti za zaznavo in obravnavo primerov nasilja v družini,
- spoštovanje dogovorjenih pravil in sistema ukrepanja, ki vsakemu subjektu nalaga določene naloge, in
- avtonomnega delovanja šole, ko gre za iskanje različnih oblik pomoči otroku in ustvarjanje možnosti, da zaupa v prihodnost brez nasilja.

Če si dovolim izhajati iz lastnih izkušenj, je prav to najbolj zahtevno, a sila pomembno področje dela svetovalnega delavca. Timsko delo, mnogo pogovorov, srečanj, izobraževanj je potrebnih, da se začne spreminjati šolska kultura. Predvsem zaradi strahu (ki izhaja iz občutka nemoči in manjše strokovne opremljenosti) in nabora različnih čustev, ki jih nasilje v družini sproži pri sodelavcih. Zato potrebujemo veliko mero potrpežljivosti in védenja, da so spremembe mogoče le procesno. Poskušajmo čim bolj vključevati sodelavce

Če odpovedo vsi zgoraj napisani mehanizmi, ima svetovalni delavec možnost (in odgovornost) poiskati pomoč in podporo zunaj vzgojno-izobraževalnega zavoda. V nevladnih organizacijah (Društvo SOS, Društvo ključ, Društvo za nenasilno komunikacijo) bo zagotovo našel strokovnega sogovornika.

v pripravo konkretnega načrta pomoči za otroka. Kakor smo že zapisali, je opolnomočiti otroka pomembna naloga svetovalnega delavca. Nič manj pomembno pa ni opolnomočiti tudi zaposlene v vzgojno-izobraževalnem zavodu.

Ko svetovalni delavec v šoli ostane sam

V članku razmišljamo, kaj mora narediti in kaj lahko naredi svetovalni delavec, ko je soočen z nasiljem v družini, kaj je dobro za otroka. Razmišljamo o nalogi opolnomočiti tako otroka kot sodelavce v vzgojno-izobraževalnem zavodu. Nismo se pa dotaknili dejstva, da se svetovalni delavci lahko znajdemo tudi v tako težkem in zapletenem položaju, v katerem smo strokovno ali čustveno šibkejši, kot ta zahteva od nas.

Res je, da je k problematiki nasilja v družini treba pristopiti timsko. Naloga šolskega tima je, na eni strani, podpora vsem članom tima, tudi svetovalnemu delavcu, na drugi strani pa so, kot smo že zapisali, v *Priročniku za zaposlene v vzgojno-izobraževalnih zavodih* jasno razmejene naloge in odgovornosti posameznika. Med drugim tudi obveza ravnatelja, da svetovalnemu delavcu ali celotnemu timu zagotovi supervizijo.

Če odpovedo vsi zgoraj napisani mehanizmi, ima svetovalni delavec možnost (in odgovornost) poiskati pomoč in podporo zunaj vzgojno-izobraževalnega zavoda. V nevladnih organizacijah (Društvo SOS, Društvo ključ, Društvo za nenasilno komunikacijo) bo zagotovo našel strokovnega sogovornika. Prav tako se lahko obrne na pristojni center za socialno delo, kjer se pogosteje srečujejo z različnimi primeri nasilja v družini. Ne nazadnje lahko informacije in pomoč tako pri strokovnem delovanju kot pri razreševanju osebnih dilem poišče v različnih

strokovnih entitetah, kot so npr. svetovalni centri za otroke, mladostnike in starše ter dispanzerji za mentalno zdravje v zdravstvenih domovih. Zaradi navedenega je smiselno, da svetovalni delavec razvija vzgojno-izobraževalni zavod in ohranja strokovno mrežo zunaj šole ali vrtca.

Sklep

Nasilje nad otroki, zlasti v domačem okolju, je za vse strokovne delavce v šoli strokovno zahtevno in čustveno obremenjujoče področje. Čeprav smo se v zadnjih letih izobraževali, kako ravnati, in s tem postali bolj suvereni, se nam zdi, da smo nepripravljeni pri vsakem primeru, s katerim se soočimo. In čeprav ravnamo po predpisanim postopku, se pogosto sprašujemo, ali bi lahko naredili še več. Delo z otrokom, ki je žrtev nasilja v družini, ni in ne sme postati rutina, ker je vsak primer drugačen, saj se dogaja v različnih kontekstih in pusti na otroku različne posledice. Pa tudi pričakovanja in potrebe otroka so vselej primer zase. Zagotovo pa drži, da je vse, kar naredimo, čeprav je to le pogovor ali pomoč pri domači nalogi, za otroka sporočilo, da nam ni vseeno in da je šola zanj varen in prijazen prostor. Ne smemo si dovoliti, da ne naredimo ničesar, saj s tem pravzaprav tiho dovoljujemo in podpiramo nasilje. <

Viri in literatura

1. Baldry, A. C. (2003). *Bullying in schools and exposure to domestic violence*, Child Abuse and Neglect, No. 7, str. 713-732.
2. Filipčič, K. (2002). *Nasilje v družini*. Ljubljana: Bonex.
3. Filipčič, K., Klemenčič, I. (2011). *Obravnavanje nasilja v družini. Priročnik za zaposlene v vzgojno-izobraževalnih zavodih*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani.
4. Horvat, D., Lešnik Mugnaioni, D., Plaz, M. (2007). *Psihosocialna pomoč ženskam in otrokom, ki preživljajo nasilje - priročnik*. Ljubljana: Društvo SOS telefon za ženske in otroke - žrtve nasilja.
5. Horvat, D. (2008). *Pomoč otrokom, ki preživljajo nasilje v družini*. Ciciban 2008, <http://www.mladinska.com/ciciban>.
6. Janjušević, P., Pulec Lah, S. (2011). *Modeli pomoči na osnovi funkcionalne ocene vedenja za učence z vedenjskimi težavami*. V: Košak Babuder, M., Velikonja, M. (ur.) (2011). *Učenci z učnimi težavami. Pomoč in podpora*. Ljubljana: ESS, Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport in Pedagoška fakulteta v Ljubljani.
7. Klemenčič, I., Janjušević, P. (2009). *Nasilje nad otrokom v družini in šola - kako ukrepati?* Šolsko svetovalno delo, letnik 13, št. 3-4, str. 12-17.
8. Lešnik Mugnaioni, D. (2012). *Kako celostno preprečevati nasilje v šoli*. V: Muršič, M. s sod. (2012). *(O)Krog nasilja v družini in šoli*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani.
9. Martinšek, J. (2012). *Vstopanje šole v sodelovalen odnos s starši*. Socialna pedagogika, št. 4, let. 16, str. 335-371.
10. Muršič, M., Milivojevič, Z. (2010). *Izbrane »tvegane« predstave o čustvih*. V: Muršič, M. s sod. (2010). *Znanje o čustvih za manj nasilno šolo*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani.
11. Muršič, M., Brvar, B. (2010). *Izbor (s čustvi povezanih) ugotovitev naše raziskave*. V: Muršič, M. s sod. (2010). *Znanje o čustvih za manj nasilno šolo*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani.
12. Muršič, M. (2012). *Prekiniti krog nasilja (Za varnejše družine in vzgojno-izobraževalne zavode)*. V: Muršič, M. s sod. (2012). *(O)Krog nasilja v družini in šoli*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani.
13. Pastirk, S. (2004). *Predstavitve nekaterih tehnik kognitivne terapije*. V: Anič, A. (ur.), *Prispevki iz vedenjsko-kognitivne terapije*. Ljubljana: Društvo za vedenjsko in kognitivno terapijo Slovenije.
14. Pušnik, M. (1999). *Vrstniško nasilje v šoli (Modeli delovanja, Spodbudno vzgojno-učno okolje)*. 1. natis. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
15. Vanček, N. (2007). *Svetovalni pogovor z otrokom*. V: Horvat, D., Lešnik Mugnaioni, D., Plaz, M. (2007). *Psihosocialna pomoč ženskam in otrokom, ki preživljajo nasilje - priročnik*. Ljubljana: Društvo SOS telefon za ženske in otroke - žrtve nasilja.
16. *Zakon o preprečevanju nasilja v družini (ZPND)*. Ur. l. RS št. 16, 2008.